

Till mamma, min skyddsängel

Utgiven av

ISBN 978-91-637-886-4

Copyright © Katinka Bille 2016

Omslagsfoto: Katinka Bille

Omslagsdesign: Tina Back / Nordlitt

Tryckt i Polen 2016 av Booqla.com

Diktaren

Katinka Bille

Förord

*“En dikt är ju en dikt, och att ändra en dikt till överensstämmelse med det inspirerande
underlagets verklighet kommer inte i fråga.
En dikt ska vara sannolik, men en kopia av verkligheten vill den liksom inte
själv gå med på att vara.”*

Evert Taube i “Jag kommer av ett brusand’ hav”

1

Mina fingrar minns Paulas kind, lenheten och rundningen. Jag längtar inte tillbaka till min egen gamla kropp, men jag längtar ofta efter hennes. Hennes varma hand i min.

Ibland har jag kunnat hjälpa, ge henne en tanke eller svara på en fråga. Men oftast blir hon bara irriterad när hon märker att gamla mor-mor lägger sig i. Kanske påminns hon om allt hon borde vara, allt hon inte är. Jag var så stark när jag levde.

Nu är min makt att ingripa begränsad, fast jag ser och hör både det som är och det som varit, det som sägs och det som inte uttalas. Det är ofta smärtsamt. Men det är som det är.

Jag kunde inte hindra lilla Angela, måste maktlös se på när hon klev i sina Hello Kitty gummistövlar och drog ner den rosa toppluvan över lockrufset. Ingen märkte när hon öppnade ytterdörren. Sen gick hon utan att tveka rakt ut i natten.

Hennes bröder Harry och Andy satt i vardagsrummet framför en förbjuden film. Angela hade sovit i sin säng när mamma och pappa gick, men vaknat gråtande efter en halvtimme. När det inte var mamma, utan Harry, som kom in i sovrummet för att trösta, växte gråten till ett hysteriskt utbrott och de fick hjälpas åt för att hon inte skulle skada sig. De smala fingrarna rev och klöste på allt som kom i vägen, tårarna rann tills ansiktet var vått och rödsvullet. Bröderna var vana och visste hur man lugnade henne. Men det betydde inte att det var enkelt. Harry berättade tålmodigt och med lugn röst att mamma och pappa var på kalas och snart skulle komma tillbaka. Om och om igen, tills Angela äntligen kröp ner under täcket med snuttekaninen hårt kramad i famnen, borrarde ner näsan mellan velouröronen och knep ihop ögonen. Han satt kvar på sängkanten

tills hon snusade lugnt med lätta andetag. När han smög tillbaka till tevesoffan var han helt säker på att hon sov.

Tänk om han hade tagit det där kalla luftstråket som plötsligt drog genom vardagsrummet på allvar, och undrat varifrån det kom? Om någon kanske öppnat ytterdörren? Det kunde ju faktiskt tänkas att mamma eller pappa kommit hem för att kolla läget. Det hade inte varit roligt att bli avslöjad. Det var ju meningen att de skulle se på två helt andra filmer som mamma valt ut. Mesfilmer.

Och varför gav inte Harry efter för impulsen att springa ut i köket och hämta ännu en jordnötsmacka? Angelas ljusa pyjamasbyxor måste ha syns länge från fönstret, alla lyktorna utmed infarten till huset var tända.

Hur skulle jag ha fått dem att reagera?

Den ende jag kunde påverka var katten Fjodor. Han hade följt henne tätt i hälarna från sovrummet men fått ytterdörren rakt i nosen. Han jamade högt och krafsade på tröskeln. Men pojkarna var djupt försjunkna i striderna på skärmen. Fjodor provade att gnida sig mot Harrys ben och jama bedjande, han hoppade upp i pojkens knä bara för att genast studsas ner igen och springa bort till dörren. Inga knep fungerade.

Jag fick honom att ta sig upp på hallbyrån och därifrån ta sats mot dörrhandtaget. Han missade och gled högljutt fräsande och med klösande klor längs dörren mot golvet. Äntligen.

"Schhh! Du väcker Angela, din idiot!"

Harry tog ett skutt upp från soffan och slet upp ytterdörren. Likt en jakthund satte Fjodor högsta fart ut i natten.

* * *

Angela följde ljuset fram till den öppna grinden och tog sedan till höger. Den smala, krokiga grusvägen ner mot Svarteskär saknade belysning, men i väster flammade hela himlen av skenet från de stora växthusen i Ellös där plantorna av örter och sallad krävde ljus dygnet runt. Ovädersmolnen förvandlades av lampornas tusentals lumen till ett magiskt norrsken som strålade och spelade i glidande färgskalor.

Jag kunde känna hur hon frös i sin tunna jacka med bara pyjamas under.

Hon stretade på mot vinden, följde himmelsljuset och höll sig på

vägen, i kanten av diket.

Människor som inte visste bättre tyckte bara synd om Angela. En femåring som inte pratar annat än enstaka ord, inte söker ens blick, inte är intresserad av jämnåriga barn, en sådan femåring placeras gärna i ett fack med en sorglig etikett.

Tiden gick och det ena misslyckandet efter det andra kunde bockas av. Hon lärde sig inte tala, kunde inte leka, ville inte följa med blicken, kanske beroende på synfelet som gjorde att hon knappt såg handen framför sig.

Ändå var hon ett mirakel. Angela brydde sig visserligen inte om sagor. Men hon kunde med hummanden och svischanden förutsäga och härma diskmaskinens alla faser exakt på sekunden. Hon intresserade sig inte alls för dockor eller leksaker. Men hon sorterade noggrant och koncentrerat i olika högar allt som kom ut ur torktumlaren efter vilket material det var gjort av. Hon kände skillnad på silke och viskos, ull och fleece. Mat och musik kunde få henne att bubbla av glädje. Ingen som var med den julafton när hon första gången fick smaka på en bit choklad glömde bort det höga flöjtande skrattet och de ivrigt viftande händerna.

Angela var inte mörkrädd och de knirkande träden som krängde och klagade när blåsten rev i deras kronor högt över hennes huvud skrämde henne inte. I hennes fantasi hotade varken spöken eller vargar.

Men det hade aldrig i hennes femåriga liv inträffat att mamma inte kom när hon ropade.

Därför grät hon där hon travade fram i den tilltagande motvinden ner mot Svarteskärs brygga. Fjodor följde tätt i hälarna. När han tyckte att hon kom för nära diket tryckte han sig bestämt mot hennes ben, tvingade henne att dra sig längre in mot mitten. Mamma är på kalas hade Harry sagt. Hon kommer snart, hade han lovat.

När Angela rundade sista kröken innan den svaga nerförsbacken ner mot småbåtshamnen blåste hon nästan omkull. Vinden slet tag i hennes kläder och fick henne att sätta händerna för ansiktet.

Varför vände hon inte om? Hon hittade ju tillbaka hem. Vägen till badstranden hade mamma och hon gått så många gånger. Angela för det

mesta sittande i skrandan med matsäcksväskan bakom ryggen och strandleksakerna i knät.

Men nu var det inte bara himlen över Ellös som lyste. Från bryggan och sjöbodarna nere vid stranden vajade och blinkade belysningen i vindstötarna.

Kanske såg det på lite avstånd ut som ett kalas?

Jag var hjälplös. Jag hörde hennes föräldrars röster, hörde orden fast de ännu var osagda.

"Om vi bara hade stannat hemma från den där meningslösa festen."

Men så enkelt dirigerar man inte ödet.

2

Flatön 1903

Kistan är inte större än att Anna Martinsson kan famna den, inte mycket tyngre än vattenbördan hon brukar bära från brunnen. Men med barn i magen lyfter hon inte lika obesvärat som vanligt.

Kistan fastnar, vill inte tippa över relingen och av sin egen tyngd glida tillrätta. Något tar emot. Ena åran har glidit ur sitt läge och lagt sig som en kil ovanpå de två andra kistorna som är lite större och redan står stadigt på durken. Hur ska hon få bort åran utan att släppa taget om sin last, som nu inte kan flyttas varken fram eller tillbaka? Mellan ekan och stenen hon står på är avståndet inte långt, vattnet inte djupare än att hon sommartid brukar ta av sig barfota och gå i båten direkt från strandbottnen. Men nu är det mars, tjocka, gråa isflak ligger fortfarande kvar på sältorna och i viken är det nyis varje morgon. Hon har en lång och farlig resa framför sig, kan inte riskera att börja den med våta och kalla fötter.

Så hon vilar en stund mitt i rörelsen utan att släppa taget. Försöker tänka sig ut ur sitt trångmål. Om hon sänker sig ner en liten bit så att kistan balanserar på relingen och inte vilar på den där åran. Då borde det gå att sparka undan den med foten.

Långsamt flyttar hon över kroppstyngden och skiftar ställning. Men magen tar emot och den försiktiga rörelsen förvandlas till ett fall bakåt. Smärtan när svanskotan slår i graniten får allting att bli svart. Munnen fylls av järnsmak, för en stund kan hon varken se eller höra, hon flyter hjälplös på vågor av yrsel och illamående.

När hon kommer sig igen ligger hon halvvägs ner i vattnet mellan isflaken. Bara schalen är fortfarande torr, kjolar och benkläder är redan vå-

ta. Havsvattnet tränger sakta genom lagren av underkläder, stickade av mjukaste ull och människohår som ska skydda och värma den fyllda modersmagen.

Kistan står på tvärs över aktertoften, hon måste ha lyckats ge den en avgörande knuff innan hon föll. Men det spelar mindre roll just nu. Det blir ingen tur till Morlanda kyrka den här dagen heller. Två gånger tidigare har isen eller strömmen hindrat färden. Kistorna har väntat på vår och islossning i över en månad. Hon blir rädd när hon märker vad hon tänker. Att de snart börjar lukta. Hennes barn. De måste få komma i vigd jord nu, innan den onde tar både deras själar och hennes.

Om hon bara haft någon till hjälp. Även om det inte saknas vilja, så är det ingen som vågar sig på att ro hennes last över sundet. Inte så länge isen ännu ligger tjock och rutten längs strandkanterna. Bara i mittfåran av farleden dansar strömmen fritt.

Rutger skulle ha vågat. Orkat.

Hon försöker resa sig men höger fot vill inte lyda. Vad värre är, en våt värme rinner över låren och besegrar för en kort stund iskylan i yllestrumporna. Anna känner så väl igen den flödande värmen, det välkomna tecknet. Men det är flera veckor för tidigt.

* * *

Jag, Olena, länsar i den stunden ut genom Björnsund, njuter i medvinden av den svaga vårsolen fast den knappast värmer. Tidvattnet är på väg ut. I det trånga, långsträckta sundet ger medströmmen sådan fart att seglet tappar vinden och börjar fladdra, jag har fullt upp med att försöka styra genom strömvirvlarna. Fryser gör jag inte, klädd i min brors tjocka ullbyxor under vadmalskjolen och med dubbla lager schalar. De först anlända vadarfåglarna tjillrar över lerorna. Jag kramar rorkulten med ena handen och håller skotet i den andra. Jag är sexton år, vuxen.

Vårens ljud och dofter har äntligen släpps fria efter en vinter som fjättrat både hav och människor längre och hårdare än de äldsta kan minnas. Tjällen stryker lågt över vattenytan i grupper om sex eller sju fåglar, hetsigt visslande. Truten har också kommit, lyfter och landar rastlöst i sto-

ra, skränande flockar över grunda vikar där lerans ruttnande tångmattor spritter av småräk och krabbor under lågvatten som nu.

Mina tankar flaxar lika upprymda som fåglarna. Från stortorsken jag snart ska fånga till den nyfödda kalven hemma, till de späda tvillinglammen, till bilden av Erland som jag nog får träffa i påsk, och så tillbaka till kalven.

Mitt i den jublande kören bryter ett främmande skärande läte igenom. Ett skrik. Det kommer från stranden nedanför Annas och Rutgers stuga som klänger likt ett grått svalbo uppe i stenbranten.

Någon ligger i vattnet. Någon viftar och skriker.

Jag behöver inte fundera, faran har redan landat i mellangärdet och jag girar instinktivt in mot land, går snabbt och slarvigt upp mot vind så att spriseglet kommer slängande och hela jullen kantrar över i det häftiga slaget. Men min kropp är sedan barnsben stämd i båtens takt, jag parerar rörelserna utan att tänka, har bara i huvudet att komma intill stranden fort nog. Om någon gått ner sig och ropar på hjälp såhär års. Då är det inte grant. Då är det bråttom.

Det är Anna som ligger där. Jag har hört pratet där hemma om vilken svår vinter hon haft. Hennes Rutger som gav sig iväg i somras och inte har kommit tillbaka. Gamlingarna borta i Kattebacken som inte lägger två strån i kors för henne, svärdottern som de inte önskade, som inte är fin nog. Enligt ryktet försvann Rutger från briggen Gerda i Brasilien och han har inte hörts av sedan dess.

Och inte nog med det. Tre gånger under senvintern har Valter på Stenarne fått förbarma sig och snickra ihop en kista som han burit bort till Annas stuga. Han gör det av godhet men också av anständighet. Det går inte an att ett dött barn inte läggs i kista, och hur ska Anna kunna ordna det själv när hon nu snart ska föda igen och det är som det är med svärföräldrarna.

Jag hoppar iland, förtöjer i farten runt en sten och är snabbt framme vid byltet av vadmal och tygtrasor som ligger till hälften i vattnet, till hälften på land. Anna är blek och slapp. När jag tar hennes hand är den lika kall som stenen hon ligger på och ändå syns svettddroppar på överläppen.

Kring den runda, hårt spända magen har hon svept flera yllesjalar ovanpå klänningen. En frän lukt av tran och våt ull möter min näsa när jag böjer mig över henne.

"Men så stå opp, du blir ju helt fördärvad, kom ska jag hjälpa dig!"

Jag sliter i Anna, försöker få grepp under armarna, vill inte själv halka ner i det kalla vattnet även om mina präktiga stövlar smorda med tran och stoppade med ull säkert skulle hålla vattnet ute åtminstone en stund.

"Jag kan inte, foten har gått av."

Jag drar och släpar Anna upp ur vattnet till slät mark. Ser de tre kistorna i ekan, staplade på varann, den översta riskabelt balanserande på tvären.

"Tänkte du dig till över till Morlanda med ... kistorna?"

Det går inte att tänka på dem som ligger i kistorna som barn längre, jag har inte så noga reda på precis när de dog, men vet att det var runt jul. Inga segeljakter har kunnat angöra ön sedan dess, varken post eller folk har nått fram. Inte förrän de senaste dagarna har isen brutit upp i strömmarna och på vissa ställen släppt närmast land. Jag ryser när jag tänker på de stackars ovälsignade barnsjälarna.

Anna skriker istället för att svara, kryper ihop på marken, händerna river i det gulna, vissnade strandgräset. Jag har hört det skriket förr och vet precis vad som måste göras. Nu behövs rena, mjuka trasor, kokande vatten, såpa. Som äldsta dotter till öarnas jordemor tycker jag mig redan fullärd. Jag har bistått mor vid alla sorters barnafödslar. Några har slutat illa, men de flesta har gått väl. Det vill säga de nyfödda har i alla fall överlevt så länge bröstmjolk funnits.

Här på stranden utan skydd för vinden och kylan finns ingenting av det jag behöver.

Av mor har jag lärt mig att lugn och mjuka händer är det viktigaste. Aldrig tappa tron, aldrig visa rädsla, behålla kontakten med barnet därinne i moderlivet. Mor kan se och tala med den som är på väg att födas och jag har upptäckt att jag själv har samma förmåga. Vad mig beträffar gäller det kalvar och lamm lika väl som människobarn. Jag vet i förväg om det är han- eller honkön därinne och jag vet om det finns någon livsgnista

kvar i en till synes dödfödd kropp.

Nu drar jag av Anna underkjorteln, de våta långstrumporna, de träbottnade kängorna fyllda med drypande gräs. Jag baxar upp den viljelösa kroppen i halvsittande ställning mot en av bryggans stenar, tar av mig min egen varma ylleschal som är stor nog att räcka flera varv runt kroppen och sveper den runt Anna.

"Såja, såja vännen det här ska vi allt ordna med Guds hjälp."

Jag kastar en blick upp mot stugan i branten. Kanske finns det något jag kan använda där, om så bara några rena trasor.

Anna kryper ihop i ylleschalen som lagrat min kroppsvärme och som nog luktar både fläskflott och kaffe.

"Med Guds hjälp, ja Herre min skapare!" snörvlar hon. "Han ser nog till att ta barna till sig, men mig vill han inte sluta plåga!"

Förskräckt över händelsen skickar jag iväg några ursäkter till högre makter innan jag skuttar iväg som en hare uppför branten, mot stugan. Måtte det finnas något därinne som kan vara henne till hjälp. Kniv har jag i båten, men inte är den ren nog. Inte kan jag skära av navelrepet med min fiskkniv vars blad glittrar av intorkade fjäll. Kanske bättre att låta det vara tills jag hinner hämta mor? Springer jag över bergen tar det inte lång stund att komma hem.

Mina tankar avbryts av ett skrik. Det är ett vrål som gör mig ben-svag, det surrar i knäna när jag vänder sig om.

Tidvattnet strömmar nu i våldsam fart ut genom det trånga sundet i virvlar kantade av vitt skum. Lösa stenar, tångruskor och musselskal följer med när strandkanterna friläggs i takt med att vattnet sjunker undan. Min julle är väl förtöjd men har fått bottenkänning och lutar en aning.

Men ekan! Ekan med de tre små kistorna vaggar sakta snurrande ut från stranden. Den guppar farligt när kölen fastnar på en sten men kommer loss igen, sveps av snabba vågor ut i sundets mittfåra och försvinner snart ur sikte runt udden.

* * *

Det är en flicka. Hon skriker inte. Vill inte andas. Jag måste ta ett stadigt

grepp runt de hala fötterna och svinga henne runt flera varv i vårvinterkylan innan hon ger ljud ifrån sig. Känslan i mig när livsgråten äntligen bryter fram som pumpande måsskrik. Det är som om jag lyfter och svävar fritt ovanför stenarna. Det varar bara några ögonblick, kanske är det bara inbillning.

Fort, fort knyter jag en ullgarnända hårt om navelsträngen på två ställen och skär av mitt i. Med fiskkniven, det kan inte hjälpas. Den lilla får ett tygstycke av linne lindat flera varv runt kroppen. Utanpå sveper jag min blommiga huvudduk av finull. Det röda skrynkliga ansiktet är nu det enda som syns, flickan har tystnat och tittar uppmärksam och allvarligt upp på mig med vidöppna ögon. Jag försöker ge henne till Anna. Men hon vänder bort ansiktet. Armarna ligger darrande i kors över bröstet, händerna är instuckna i armhålorna.

"Jag mäktar inte", viskar hon trött och kurar sedan ihop sig under trasmattan och fårfällen som jag hämtat från stugan. Borrar ner ansiktet i mörkret och värmen.

"Låt mig bara få vila lite."

Jag sitter rådlös med den nyfödda tryckt mot mitt bröst. Vad är det rätta att göra nu?

Jag vaggar barnet och trycker kyssar över kinderna, knoppnäsan, den runda hakan. Drar in den starka, syrliga doften av nytt liv. Hennes ögon är musselfärgade, det är för tidigt att säga om hon blir blåögd som sin mor eller brunögd som sin far. Hennes blick möter min och stannar där, som om hon just frågat något.

"Dig ska jag alltid vara nära. I alla dina dar", viskar jag.

Varifrån kommer den tanken? Är det Gud som har sänt den? Är det så här det känns att höra hans röst? Som att tala utan att tänka, bara öppna munnen och forma hans vilja med sina egna ord.

Jag känner hur hjärtat sväller så att det blir svårt att andas. Än en gång blir kroppen lätt som ejerdun och vill lyfta från stenen jag sitter på.

Den lilla trutar med munnen, vänder sig mot mig, söker och buffar som en kattunge. Detta går inte an.

"Anna, hon söker bröstet, hon är hungrig!"

Jag viker med milt våld undan fårskinnet och lägger barnet intill, i sin mors armkrok. Anna låter det ske, blundande. Snart hörs ivriga sugljud och jag måste le. Det är inte skriket som är början på livet, har jag hört mor säga så ofta. Det är smackandet. Lammungen och människoungen, de låter precis likadant när de bestämmer sig för att leva.

"Vad ska hon heta?"

Anna tittar likgiltigt på barnet,

"Det kvittar. Hon blir väl inte så gammal hon heller. Du kan få bestämma."

"Då ska hon heta Maria. Och hon ska leva länge", tillägger jag förörrättat.

Längre än du, har jag på tungan. Men är gammal nog att hålla inne med förflugna tankar som ingen kan veta säkert var de kommer ifrån.